

Стеван Јовићевић*

УДК – 821.163.41.09-1 Коцић

3. 82.01

Институт за књижевност и уметност, Београд

ЖИВОПИСАЊЕ ДУХА: ЈЕДАН ПОГЛЕД НА ПЕСНИЧКУ КЊИГУ ВАЗДУШНЕ ФРЕСКЕ ЗЛАТЕ КОЦИЋ

Сажетак: У раду се анализира песничка књига *Ваздушне фреске* Злате Коцић. Полазимо од општих карактеристика њене поезије препознатљивих и у овој збирци, а онда указујемо на разликотворне елементе који *Ваздушним фрескама* обезбеђују јединствено место. Ти елементи се првенствено односе на брижљиво структурирање лирских циклуса, на коришћење кохезивних сила какве су време, простор и лирски јунаци, као и на доследну тематску усмереност на однос божанског и човечанског принципа. Важније мотиве и песничка средства у збирци препознајемо и контекстуализујемо ослањајући се на ауторкину књигу есеја и аутопоетичких фрагмената *Просјори душе*. Аналитичку пажњу посебно посвећујемо тумачењу симболичких слојева збирке, од којих је можда најбитнији онај везан за специфичну природу лирског јунака и задатак који му је додељен.

Кључне речи: Злата Коцић, Творац, лирски јунак, живописање, дух, стварање

Зидајући најбоље Њему ви ћоказујете пример души својој, шта она треба у себи да зида (Св. владика Николај Велимировић).

* stevan.jovicevic.96@gmail.com

Чини се да за писање о песништву Злате Коцић, као ни за било који озбиљан разговор о њему, нема прикладнијега увода од оног којим почиње текст Слободана Ракитића о поезији Момчила Настасијевића и у којем се каже да из поезије овога песника, „после читања, излази се као из храма после литургије: просветљено, озарено, преображено” (Ракитић 2007: VII). Изведени строго и ненаметљиво, песнички подухвати Злате Коцић нису нужно у знаку субјективности која се излива и онда када је у тематскоме средишту појавна, неретко ефемерна страна живота, већ су максимално концентрисани на естетски учинак и теже да захвате суштину ствари. Чак и летимичан поглед на њих довољан је да се уочи колико су различити у односу на већину наше савремене поезије. Они истински одишу смислом, који наша песникиња у аутопоетичким текстовима нарочито подвлачи, надређујући га поетскоме звуку и ритму. Стога поетичка контекстуализовања њенога песништва, упркос неоспорном утицају авангардне песничке праксе, не смеју никада да се задрже на језичком експерименту нити на, како се то вербална магија понекад описује, „чарању речима”. Док је некима од светски познатих и признатих авангардиста, па и некима од наших аутора, само звуковно-мелодијски аспект речи каткад био довољан, са поезијом Злате Коцић то никада до краја није случај.

Мада припада оним песницима који, најпре због изразите проводности одређених мотива, а затим и формално-техничке усклађености њихових поетских творевина, код читаоца побуђују безмало неотклоњив утисак да они све време пишу једну књигу, то ипак не значи да њена поезија није трпела промене. Осврћући се у једном разговору на свој поетски опус и притом дотичући извесна питања његове поетичке и, уопште,

стваралачке конципираности, Злата Коцић истиче како *Ваздушне фреске* (1999) – њена тада најновија песничка збирка – „почетак су нечег другог [...]” (2000: 22). Заиста, ако довољно добро погледамо, увидећемо да су *Ваздушне фреске* и, поготово, *Лазареве лесџиве* (2003), за разлику од ауторкине прве четири збирке, које надилазе тривијалност свакодневног тако што осветљавају значај превасходно обредно-ритуалних и фолклорно-митолошких матрица, стриктно тематски оријентисане на природу и однос божанског и човечанског принципа.

Натопљене густом симболиком, ове две песничке књиге – изричито наглашавамо *књије* јер је ауторка у обема, користећи кохезивне силе какве су време, простор и лирски јунаци, подцелине брижљивије структурирала него што је то раније чинила – зазивају онострано, које је у контексту песништва Злате Коцић, без обзира на повремене проблеске магијско-митских и фолклорних образаца, строго хришћанске провенијенције. Управо је сакрални, духовни доживљај стварности, који у првом реду подразумева да се свакидашње трансцендира унутар оквира православног хришћанства и који ће нашу песникињу особито занимати и у неким потоњим остварењима, оно где њена поезија аксиолошки врхуни. Истини за вољу, зацело несвакидашња вредност *Лазаревих лесџиви* допринела је томе да је уметнички не мање успелој и драгоценој збирци *Ваздушне фреске* досад посвећено мање аналитичке пажње.

За разлику од *Лазаревих лесџиви*, које су означене као спев, *Ваздушне фреске* немају жанровску одредницу, али по строгости с каквом су испеване нимало не заостају за ауторкином несумњиво најпознатијом књи-

гом. Уз то, ваља напоменути да графички план књиге, под који се могу подвести симболично уланчани циклуси¹ и мешавина књижевног језика, дијалекатских облика, неологизама и црквенословенизама, свакако није једини показатељ да је подлогу на којој ће убрзо подастрети другачији, умногоме усложњени и упечатљиви поетски космос, Злата Коцић претходно добро истражила; то су и доследно служење библијском метафориком и реминисцентношћу, затим указивање на исконску, несводиву двојност и света и човека, покајномолитвени тон, а на концу и опредељеност за инхерентно противречног појединца који непрестано понире у најдубље слојеве сопства, а чији слојевит унутрашњи живот одражава сва искушења духа на путу спознања.

Ваздушне фреске састоје се од четрдесет и три хетеросилабичка псеудосонета, од којих је први уводни док су преостала четрдесет и два сврстана у десет циклуса, названих углавном према истакнутим и симболички значајним деловима тела („Ожиљци”, „Стопало”, „Кост”, „Око”, „Усне”, „Плик”, „Ухо”, „Рука”, „Сенка руке”, „Иза

¹ Поред снажних међуциклусних спона, промишљено су уланчане и појединачне творевине унутар сваког од циклуса. Иако циклуси садрже релативно мали број песама (од три до пет), или можда баш због тога, они постају „не само носилац смисла него и организаторски принцип тог смисла”. У погледу степена повезаности поетских текстова може се говорити о „максимално повезаним циклусима”, у којима „је сваки појединачни текст повезан непосредним односом са свим другим текстовима датог циклуса”. Када је реч о типу интертекстуалних циклаторних веза, на делу је „радијални тип повезаности”, по којем „повезаност између текстова није условљена фабулативним развојем поетске ситуације, већ се остварује захваљујући смисаоном повезивању текстова који чине лирски циклус” (Стерјопулу 2003: 9, 85, 91).

сенке”²). Иако први пут употребљава исти песнички облик за све творевине унутар збирке, Злата Коцић и на композиционом плану успева да оствари креативан отклон од традиције, који овде укључује две ствари: да се, с једне стране, дужа песничка форма, према речима саме песникиње, преиначава у „модеран сублиман говор који би требало да има нову продорност, нов домет” (2004: 646), и да, с друге стране, све песме имају само графички облик сонета; оне су, наиме, заиста сачињене од два катрена и две терцине, али притом изостају „друге одлике везаног стиха и њему примерених морфолошких карактеристика” (Микић 2017: 101). То конкретно значи да постоје два типа римовања – први, када се римују други и четврти стих катрена и завршни стихови терцина (циклуси „Око”, „Усне”, „Плик” и прва песма циклуса „Ухо”), и други, када се римују само последњи стихови сваке од строфа, што срећемо у свим преосталим циклусима.

Ваздушне фреске у целину увезује псалмично интонирано обраћање исказнога субјекта лирскоме јунаку, који је безмало протејски променљив и којег зато није могуће прецизније одредити. У уводној песми означен је као „потукач и бегунац / а столпник”, који „мол[и] удисај / да издисај се груб // преобрази у повој / тамјанов, у излазак / на недоходни руб” (5). Везник *a*, којим је успостављен супротни напоредни однос, већ доноси контраст. Проклињући братоубицу Каина, Господ му каже: „[б]ићеш бјегунац и потукач на Земљи” (1 Мој 4,

² Куриозитет је да се десети циклус („Иза сенке”) први пут појавио две године по објављивању *Ваздушних фресака*. Штампан је у часопису *Повеља* (год. 31, бр. 2, 2001: 6–9). У раду стихове наводимо према издању Народне књиге из 1999. године са назнаком броја странице одакле је цитат.

12). *Бејунац*, или *йойукач*, стални је лирски јунак Злате Коцић, а према речима ауторке, у њему треба видети данашњег човека који „удаљава се од својих коренова, од самога себе, од начела доброте и љубави, чистоте, лепоте, људскости – од Бога” (2000: 22). Но, тиме што је назван *сћолийником*, истакнута је двострукост саме људске природе, која у бити подразумева располућеност на дух и тело, на идеју и материју. Поред тога што се, свестан свога пада, одвајкада потуца по свету, човек је у исти мах аскета који усредсређеним и мукотрпним подвизавањем настоји да се изнова удостоји божје милости. Инсистирање на двојничким верзијама јунака је, како је то Злата Коцић истакла поводом *Лазаревих лестви*, при чему се њене речи могу односити и на *Ваздушне фреске*,

резултат напора да се у појединцу испод данашњег неразумља изнађе духовна мудрост, а из данашње разбраћености међу људима да се као из угарка разбуди искра кадра да подстакне на враћање у сабратство и саборност. (2004: 651)

Премда је херметичност неизоставно својство поезије Злате Коцић, у толикој мери да понекад чак делује да су поједина места одиста неодгонетљива, неки од симболичких слојева *Ваздушних фрески* ипак се могу назрети. Можда и најбитнији од њих, онај везан за дефинисање улоге, тачније задатка додељеног лирском адресату, наговештен је у стиховима у којима он моли за „удисај / да издисај се груб // преобрази у повој / тамјанов, у излазак / на недоходни руб” (5). Они се могу разумети на два начина, при чему први не мора нужно да искључује други. Наиме, посматрани засебно, мимо значењског регистра који намећу неке од преосталих песама, они као да проносе молитву за достојно упокојење и примање у не-

беско царство; човеков издисај, груб јер је он пало биће, знак је његове испуштене душе, која треба да се, попут мирисног дима од тамјана, узнесе до места где се не доспева ходом, до границе светова – доњег, земаљског, и горњег, божанског. Друга и доста изгледнија могућност отвара се тек даљим увидом у неколико ретких стихова у којима је, макар површно, назначено да се јунаково столпништво огледа у специфичној врсти посла који обавља, а који се тиче осликавања фресака и писања сонета. Упућена молитва би се у том погледу могла схватити и као својеврсно зазивање инспирације, а самим тим има поетички и, потенцијално, аутопоетички значај; будући да је он уметник који само спроводи вишу вољу, јунак моли Господа да му подари снагу потребну да своје дело, плод богонадахнутости, ваљано реализује.

Није случајно што је фигура уметника одабрана да буде носећи елемент ове песничке књиге. Уметник не само што је, као сваки човек, створен по божјем лику него је и, управо због творачке природе посла који врши, поглавито близак Богу. Ту блискост, која произлази из сталне окренутости метафизичком, није лако поднети, па је тако лирски јунак *Ваздушних фрески* суочен са најтежим испитима духа. Крајњу оптерећеност сумњом и самооспоравањем откривају стихови у којима се његове рукотворине именују као „нацрт”, „цртеж”, „шкработка” или „муцави спев”; све што за њега „улове / флис-папир, паус, клирит – / тек отисак је блед” (13, 18, 59, 65). Како је посреди задатак који је изузетно тежак због неприкосновене важности онога у чије се име обавља, јунак напросто никада не може да у потпуности буде сигуран да довољно исправно дела. Отуда свака од речи искоришћених за конкретизацију његовога духовног подухвата одаје несигурност.

Оно што му налаже „Младенец”, фигура у којој се дакако препознаје Исус Христос, Богомладенац, гласи: „душу ко олтар / осликај. Тело смрви / за боје, мој ће кист // оживети га” (10). Ови значењски повлашћени стихови индицирају да израду фресака, баш како је то суптилно сугерисано и насловом збирке, само условно можемо да разумемо. Ако знамо да је ваздух заправо „вас дух, свуда дух” и да је у њему усредиштен „неосликани храм”, онда синтагму призвану у наслову збирке ваља читати као живописање духа, осликавање душе која је, као што знамо из посланица апостола Павла, храм божји. Како нас православно хришћанство учи, душа верника је Христова млада – дева која чека да се с њиме уједини. Она је симболички еквивалент Цркве, Христове невесте. Дакле, да би омогућио да у његову душу, као у освећено и фрескописано православно светилиште, буде примљен Творац, јунак мора из корена да је очисти.

Он то може да учини тек пошто своје „[т]ело смрви / за боје” (Исто), што значи онда када овлада законима тела, у сржи дубоко противстављеним највишим подвизима духа: „[ј]ер све што је у свијету: похота тјелесна, и похота очију, и надменост живљења, није од Оца, него је од свијета” (1 Јн 2, 16). Како ћемо видети, дораслост задатку и, у коначници, спасење, потврђују се покајањем. Мрвљење тела, међутим, не бисмо смели да поистоветимо са апсолутним одрицањем од њега, првенствено због тога што је и оно, у пренесеном значењу, тесно спрегнуто са храмом. Као пример могу нам послужити молитвене речи владике Николаја Велимировића: „Осветли душу моју, Светлобитни Боже мој, и она ће се и охрабрити и ослободити од света. И биће синовска душа, која ће умети изаткати синовско тело,

храм Сина Божјега” (2019: 163). Задобијање „синовске душе” и „синовског тела”, оличених у Христу, одвија се упоредо. Другим речима, живописање духа, које се тиче освешћивања оностраности религијске провенијенције или, у контексту (ауто)поетичког профила књиге, богонадахнутости, аналогно је ткању синовског тела, које подразумева мрвљење плоти. Само за синовско тело Господ може рећи: „мој ће кист // оживети га” (10). Оно је бесмртно јер у њему пребива синовска, чиста душа, ослобођена од света.

И Тело је храм Сина Божјега, те стога треба да се фрескопише, а како је и, обрнуто, храм тело, он је сачињен из различитих делова. Сви делови људског тела по којима су насловљени поједини циклуси збирке карактеристични су по томе што представљају главне чулне органе, које у свом напору да досегне онострано лирски јунак мора заједно да мобилише. Упркос утиску да је песништво Злате Коцић готово сасвим у знаку истицања различитих дихотомичних односа, међу којима се, пре свих, издвајају опозиције *човек : Бој и шлесно : духовно*, чини се да је у *Ваздушним фрескама*, наместо дуалистичког виђења света, пре делотворнији принцип „једнаковредности свих феномена стварности” (Стаменић 2007: 102), а у првome реду једнаковредности жуђеног и уистину постојећег. Привидна парадоксалност збирке, која се очитује у томе да, судећи по наслову књиге, „пјесме су окренуте ваздушном, етеричном, али тематизују тјелесно” (Делић 2007: 45), засведочава како човеково истрајавање на стази живота, баш како о томе пише и наша песникиња, мора да буде руковођено идеалом – надилажењем пада у оно што би се, најшире схваћено, могло назвати материјом.

И сав земни задатак за људску душу, сав њен животни напор могао би се представити сликом: тело у коме пребива, душа смирује на стубу прочишћења, земне окове са ножних глежњева она узноси уз тело и учини да се над главом преобразе у светли, свети нимб. Али дабоме, то је највиши образац о коме песник само сања у својим муцавим стиховима [...]. (Коцић 2019: 95)

Злата Коцић нам је својом књигом есеја и аутопоетичких фрагмената *Простори душе* значајно помогла да лакше проникнемо у њено значењски згуснуто и за пажљиво тумачење веома изазовно песništvo. Пишући да највиши задатак удељен свакоме песнику да га испуњава по мери својих могућности гласи: „припремај се, спознајама, именованима новосазданих облика, осликавај своју душу као олтар” (Исто: 128), она кључне стихове *Ваздушних фресака* доводи у везу са песничким позивом, чиме јасно указује на који начин треба да разумемо и насловну метафору књиге и статус њеног лирског јунака. Свешћу о томе да је он мање сликар а више песник раскрива се централна тема књиге – драма стварања. Поетски означена као „шетња будућа појна” (17), она се састоји у постепеном оспособљавању јунака за ваљано приступање стваралачком процесу. Неопходно је да се овлада свим деловима тела, прецизније, да се сва чула прочисте и доведу до савршенства. Тако, рецимо, јунак мора добро да зна где гази зато што „[п]епел под снегом сонет / испише” (Исто) и зато што „ту, ту где лудо згаз[и] / шикнуће живи збир / свет што је с веком штукло / гробни гојило пир” (19); његово око, које „крунски Божји је дар” (33), треба да буде „галактичко зрнце” (31) у којем се огледа не само душа него и цела васиона, јер оно досеже далеко изван видљивог и пропадљивог; потребно је да његове усне „невидљив

претачу Лик” (39) – божји лик по којем је сваки човек створен, и да се он сâм увери како не постоји ништа ново под капом небеском: „[с]ве што усвој[и] усном / изустила је Реч” (Исто); коначно, ухом мора да чује и с ону страну, „испод облога тројне / тишине” (50), али такође не сме да дозволи да његов слух пропусти до свести све што је могуће чути.

Поступност у приступању стваралачком процесу, који за поприште има човекову душу, истоветна је поступности с каквом се остварује тајна божанске креације, превасходно стварања човека. То имплицира да лирски јунак свој рад треба да уподоби Богу. Но, управо је ту и запретена драма; такво поимање стварања узрокује – то наша песникиња тачно запажа – велики немир:

Како то, сав треперим, све примам чулима, сва усхићеност Божјим светом долази ми преко чула – а овамо треба да их стишавам, као пустињака, да бих постигао смирење, стицао мудрост, да бих барем мало био ближи врхунском узору, светости? (Коцић 2019: 127)

Енергија и вишеструка симболичка значења *Ваздушних фресака* извиру из сложености унутрашњег живота лирског јунака, односно из његовог духовног доживљаја стварности. Тражење сопственог уметничког израза води, исто као и пут спознања, преко понирања у најдубље слојеве сопства, а праћено је кризом духа и осциловањем између религијске надахнутости и антрополошког песимизма услед превласти грозоморне стварности. Креативна „надградња” религиозног песништва, коју можда најуверљивије одражавају таква места, предуслов је да оно задобије уметничку вредност:

Када се сретнемо с успелом поетском творевином чије је врело вера, видимо да се она не своди на верске поставке или на неким посебним језиком изражено религиозно убеђење. [...] Религиозни *аспекти* уметничке творевине сведочи о томе да се она напаја са изворишта сакралног, да је саодређена његовим енергијама и садржајима, али да се тим садржајима и таквим енергијама увек нешто додаје, да постоји специфична дорада, по којој дело препознајемо као уметничко. (Стојановић 2010: 158)

Чак и ако бисмо ствари посматрали мимо питања надахнућа, то јест изворишта имагинације, стварање је у *Ваздушним фрескама* представљено као врло тежак и нелагодан процес. Упоређено је са пуцањем плика: чим крајњи облик „ко плик изнесе / из коже то због чег / изнутра сврби – прска, / осипа се брег // већ вољан да му жмарци / дојаве други нацрт, / наложе нови збег // атома, нову причу / са усне која спушта / нерукотворни тег” (44). Право уметничко дело, дакле, није плод каквог креативног свраба; настајући као резултат континуираног рада и самоподстицања, оно је мука коју треба изнети, „јон до експлозије напуњен / ћутањем” (45).

Двоструким потенцирањем *белине* у стиховима у којима сазнајемо како јунак хтео „би на бело белу / слику да спуст[и]”, али „у тај се утисне спрег // мрља потајна, с краја / памети, с прста незнаног / незнано због чег” (9), сугерисано је да песник није способан да било шта ствара *ex nihilo*, а немоли нешто безгрешно, чисто и по себи добро. То је у делокругу моћи Господа, врховног Творца. Стога је јунаково ултимативно хтење нагризено сумњом у сврховитост песничког чина као таквог. Оно што њему преостаје „да се дубинско и истинито ипак продене, изнесе, јесте сатвораштво, кроз

времена” (Коцић 2019: 125). Да би Бог деловао кроз човека или, како Злата Коцић пева, да би био „под кожом пепел спреман / да срчком белине / по вољи шара Бог” (17), неопходно је, између осталог, да се уваже принципи *йосиуиносии* и *целовийосии*: први подразумева да свака „спознаја, искуствена или интуитивна, лествична је” (Коцић 2019: 57), а други је, према мишљењу песникиње, основно питање у стваралачком процесу:

И када тога нисмо до краја свесни, покреће нас и води основна тежња ка првотном, исконском, управо стога што је оно целовито. Дуг или кратак, наш пут од стваралачког порива, прозрења, наума, до остварења – пут је од делића који и несвесно тежи да се врати целини. (Исто: 126)

Ваздушне фреске засигурно не би биле једна од наших најбољих песничких збирки у последњих четврт века да је Злата Коцић инсистирала само на (ауто)поетичкој димензији књиге. Напротив, удешавајући поетски свет тако да лирски јунак не мора нужно бити сагледан као песник, већ и као сваки грешник који вапи за спасењем, она свом остварењу придаје снагу универзалности. Упадљиво се увећава значењски потенцијал читавог низа стихова када се примени оваква интерпретативна оптика. Задржимо се најпре на четвртом сонету циклуса „Стопало”: „Из реза нежног језик / шопеља, с чула шест / из несвести да збрза / не пророчанство – тест // о створеном: да л бди / над Писмом иже јест, / да ли просине санак, / да ли просврдла свест // онамо куда чудо / по кошуљицу ходи / у закрпама днес, // које у катран ваља / па привија на табан / сво-ме чеду бес” (20). Човек је синегдохски сведен на језик јер је важно да ли је усвојио Писмо – Реч Божју, прапо-

четни Логос. Крајње немарно и недолично одношење према бојжој речи поетски је двојако маркирано: док се „шопељањем” језика, које ће у једној од наредних песама бити допуњено конотативно блиским глаголима „шущутати” и „трубети”, подвлачи њена мутна, неразговетна артикулација, дотле активирање свих чула и опредељење за тест уместо за пророчанство о створеном сведоче о потпуном изневеравању концепта вере. Охоло се поуздајући у своја чула, укључујући и оно шесто, задужено за екстрасензорску перцепцију, јунак покушава да пророчанство подвргне објективној провери, заборављајући да оно налаже повиновање духа вољи Творца. При томе, он не само да настоји да *аналийички* докучи најдубљу истину православља него то чини и брзоплето. Да ли над Писмом бди онај који јесте, да ли је сном или пак свешћу могуће допрети „онамо куда чудо / по кошуљицу ходи / у закрпама днес” (Исто) – то могу да знају једино прави верници, који у пророчанство априорно верују. Чудо, тај преостатак вишег смисла, искра доброг што пламти у човеку, није „у закрпама” само „данас”, тачније пред сам крај стравичног минулог века, када се Злата Коцић оглашава. Од памтивека је тако: своју „кошуљицу”, а то ће рећи достојну награду, Христов завет може да добије тек у небескоме царству. За невернике – присталице злодуха који чудо „у катран ваља / па привија на табан / своме чеду” (Исто) – то царство је недостижно.

Непрестано ниподаштавање чуда у савременом свету уједно је тема и прве песме циклуса „Кост”: „Атлас-јелече скидаш / за крпењачин слој, / на две екипе се делиш / у трку разламаш број // под кожом што недељив / расте – у себи рој / пчелињи скрива, јагње, / голубицу – тај спој // то тројство. И играш, / и навијаш, и судиш... /

Не трава – пољем лој, // док душа – не у носу, / у шупљој кости – писне / у по понора: стој” (25). Драгоценост припремања за вечни живот, фигуративно призвану глатком и сјајном тканином попут атласа, човек је очито спреман да превиди и жртвује зарад нечег безвредног што му причињава тренутно задовољство. Алузија на тиме разбијено Свето Тројство прилично је јасна: симболизујући заједништво, стварање, хармонију и правду, пчеле су еквивалент Оца, Творца свега видљивог и невидљивог, а јагње и голуб се у складу са хришћанском религијом доживљавају као симболи Христа и Светога Духа. Решеношћу да у одсудним приликама истовремено учествује, навија и суди, човек одбацује виши суд и испољава самодовољност. За *Ваздушне фреске* карактеристичним негацијама: „[н]е трава – пољем лој, // док душа – не у носу, / у шупљој кости – писне / у по понора: стој” (Исто), потцртава се његова огрезлост у греху и, последично, коначна пропаст, која још само изненада пробуђеном савешћу може бити спречена.

Путеви Господњи свакако нису непознати човеку. Његово око, „[т]о чудо васељене”, бар / толико слуги: да наум / распршени скупља / над царевима Цар, // толико уме: трептајем / од бодежа празнине / да штити свету твар” (33). Друкчије казано, човек, премда се у животу најчешће не руководи принципима вере, ипак има свест о томе да над свиме влада добри Бог. Како би своју душу сачувао од разорне испразности свега видљивог и пролазног, он склапа очи и усмерава поглед ка унутра. Присетимо се речи Преподобног Исака Сирина искоришћених за мото *Лазаревих лествица*: „Сиђи у своје срце и наћи ћеш у њему лествицу за пењање у царство Божије” (Коцић 2010: 7). И Хуго од Светог Виктора, мистичар из XII века, сматрао је да „пењање ка

Богу јесте улазак у самог себе, и не само улазак у себе, у оно дубље унутра – *in intimis etiam seipsum transiere* – на извештан непоречив начин, и да оно најинтимније јесте оно најближе, вишње и вечно” (Унамуно 2006: 89). Сасвим оправдана, јунакова сумња у властиту достојност божје милости потхрањена је предосећањем да склапање очију напросто није довољно. Изражена је питањем: „[б]лаги, / црвоточим, од мене зар / да справиш окер чист?” (10). И заиста, јунаково живописање духа отпочиње тек „[о]жиљке смрвљене, вољу / здробљену кад унес[е] / у просјај праха, бескрај / у драговољни рам, // испод растућег упрта / роптање када свед[е] / на црту урезану / у осмех, Божји кам” (11). Мора престати да хули, да се уздигне над сваком раном и поступа по вољи Творца како би могао да у себе прими бескрај Христа. Речју, мора истински да се покаје – да га „заболи / првородни грех” и да „избљун[е] / дроб, исповедни штит” (63, 12). Једино ће то значити да је успео да надрасте појавни аспект свога бића, тај трошни оквир за који је драговољно и грчевито везан.

Као што је то иначе случај у *Ваздушним фрескама*, никада се не захтева потпуно одрицање од појавног аспекта бића. Претпоставка да постоје здрава и штетна телесност је, примера ради, поетски сажета у стиховима у којима се каже да треба начинити „тас // над напрслином: језичком: / шеталицом што грува / у незнађе и спас” (21). Језик је одређен као напрслина јер је у њему скривен заматак пропасти; у зависности од значења произведених говором, језик човеку може да донесе незнађе или спас. Отуда налагање јунаку да „[г]ласници одруб[и]” и да „с ока саструж[е] сласт” (Исто) можемо разумети само условно: као позив на одстрањивање оних аспеката чулности који прљају његову душу.

На повишену мисаону будност исказни субјект строго опомиње јунака: „док живопишеш етар / ваздух да ти је насушан / не као риби вода / свиленој буби дуд // но зарад оног просева / с којим ћеш своју шкработку / да сравниш” (13). Сходно Христовим речима према којима „[н]е живи човјек о самом хљебу, но о свакој ријечи која излази из уста Божијих” (Мт 4, 4), ваздух („вас дух, свуда дух”) не треба да буде схваћен тек као предуслов физичког опстајања; живописање духа, тај највиши циљ не само песничкога стварања него и живота уопште, усклађује се према мерилима небескога царства.

Стихови петог, завршног сонета последњег циклуса збирке („Сенка руке”) истичу неопходност уподобљавања божанскоме узору: „Резбари, појци, свито / свичева – иде жетва, / лизну ли пигмент који достојан ресавски ђак? // Не руком – сенком руке / спреман да л је за слику / где огледалске срче / распечати се знак // да страшним потезом киста / из рога миленија / *џик* се сроља у *џак* // док Одевена у сунце / рађа рез: / није овде, / био па прошло смак” (67). Надолазећа жетва, као песничка слика употребљена да се наговесте почетак стварања и, шире, судњи дан, време је најбитније провере; међу ресавски добро обученим и богонадахнутим прегаоцима треба да иступи аутентични појединац – песник или ма који човек – довољно храбар да не сумња у дораслост задатку који има пред собом. Својом спремношћу „за слику / где огледалске срче / распечати се знак” (Исто) и доприносом томе „да страшним потезом киста / из рога миленија / *џик* се сроља у *џак*” (Исто) треба да посведочи обнављање смисла духовности и поновно успостављање знакова по којима ће људи знати да један у другоме препознају

Бога. Тај подвиг утолико је већи што је посреди изразито бурно време на прелазу миленијума, „када све је некако распарчано” и када „долазимо и до расапа последње честице, и расапа свести” (Коцић 2019: 128). Историјски посматрано, реч је о времену када се на подручју Србије бомбардовањем окончава „век преступан и прост”, доба масовних убистава и бројних незаних гробова. Међутим, будући да је управо у веку изгоњених и расутих костију најпотребније поверење у ребро, у којем треба да „освану / бденије и пост” (27), књига се завршава у афирмативном тону. Подухват истрајног и одважног појединца ће, оглашавајући нови почетак, наградити Богородица, у *Ошкривењу Јовановом* означена као „[жена] обучена у сунце” (Отк 12, 1).

Напослетку, у знаку слављења новог почетка је и циклус „Иза сенке”, који се, иако испрва није био уврштен у *Ваздушне фреске*, с правом може сматрати органским дѐлом и суштинским завршетком збирке.³ Почињући анафорично („Онај ко иза”), свака од пет поетских творевина овога циклуса замишљена је на тај начин да се исказни субјект, као гласноговорник Господа, посве поучитељно обраћа јунаку позивајући га да усвоји божје речи и принципе. Тако се, рецимо, од јунака, који обавља функцију лирског адресата и који репрезентује уметника али и било ког човека – грешника, захтева „да наук / о спратовима прим[и] / где ништи кроте глад // и да се, житељ пештере, / не усел[и] у стање / мржње, звано хад” (Коцић 2024: 79). Само, дакле, ако

³ Усталом, то потврђује и чињеница да је циклус „Иза сенке” присаједињен *Ваздушним фрескама* у књизи *Сунчева харфа*, опсежном избору песама који је Злата Коцић недавно сачинила, а који је штампан у суиздаваштву Задужбине „Десанка Максимовић” и Народне библиотеке Србије.

приступи поступном, „лествичном” духовном узди-
зању и ако, попут Христа, не подлегне мржњи, моћи ће
да снагом вере узнесе „кљуном голуба / не маслинову
гранчицу / но оборени храст” (Исто, 80). Врхунац не
само последњег, десетог циклуса него и песничке књи-
ге у целини несумњиво представљају стихови у којима
се од јунака тражи „да урон[и] / у небеско жуманце /
кист или језик; сказ // о омеги да веж[e] / за *верии бес-*
йлойнија / за васкрснуло аз” (Исто, 81). Богонадахну-
ту уметност, па и живот сâм, одликују заокруженост и
унапред уписана сврховитост; везивање приче о крају
– омеги – за окове бесплотности једнако је уверењу да
„онај који твори вољу Божију остаје вавијек” (1 Јн 2,
17). Краја за истинскога верника нема: он је, као и Хри-
стос, бестелесно, васкрсло ја.

Врсни познавалац не само српске него и руске тра-
диције и књижевности, Злата Коцић нашу културу није
задужила само значајним преводилачким радом, који
ниуколико не сме бити пренебрегнут, него и власти-
том поезијом, која је – то нам *Ваздушне фреске* јасно
показују – најуспелија онда када је, уместо на колек-
тив, тематско-мотивски усмерена на појединца који у
себи обједињује свето и профано. Укрштајући древно и
дневно, ова песничка књига, као и песништво Злате Ко-
цић у целини, еманира снагу *ирационалној*, које, како
је сама ауторка давно казала, „има за циљ да усталаса
свест и допушта шири проток између бескраја несвес-
ног и омеђености онога што је освојено логиком” (Ко-
цић 1994: 17). Специфичним, симболичко-метафорич-
ким говором, пуним архаизирања, у исти мах испеване
су драма стварања и драма живљења, обе проистекле
из дубоко хришћанске идеје да је земаљско време крат-
ко и да, следствено томе, човек треба да га искористи

како би очистио своју душу и припреmio се за вечни живот. Нови задаци, баш како је то песнички исказано у стиховима: „[у]з чворновато дебло / свој не одложив самар / туђи упртиш – нуто / из чвора врцне мед” (65), стално пристижу, и времена за одмор заправо нема. Срећни тренуци стварања – „врцање меда” – награда су за рад преко властитих могућности.

ИЗВОРИ

- Коцић 1999: Злата Коцић. *Ваздушне фреске*. Београд: Народна књига: Алфа.
 Коцић 2024: Злата Коцић. *Сунчева харфа*. Београд: Задужбина „Десанка Максимовић”: Народна библиотека Србије.

ЛИТЕРАТУРА

- Велимировић 2019: Николај Велимировић. *Молићве на језеру*. Београд: Граматик.
 Делић 2007: Јован Делић. „Поезија као чудо преображавања: о поезији и поетици Злате Коцић”. У: Драган Хамовић (ур.), *Злата Коцић, њесникиња: зборник*. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 37–46.
 Коцић 1994: Злата Коцић. „Гејзири искомског” (разговор водила Весна Рогановић). *Борба*, год. 72, бр. 136 (19. мај), 17.
 Коцић 2000: Злата Коцић. „Макар зрнце доброте” (разговор водила Анђелка Цвијић). *Полијтика*, год. 97, бр. 31148, (14. јул), 22.
 Коцић 2004: Злата Коцић. „Лествични светови, полифоно ‘ја’” (разговор водио Милета Аћимовић Ивков). *Лейојис Мајице српске*, год. 180, књ. 473, св. 4 (април), 646–652.
 Коцић 2019: Злата Коцић. *Простори душе*. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”.

- Микић 2017: Радивоје Микић. „Моћ говора о свету и светом: о песништву Злате Коцић” (предговор). Злата Коцић, *Хармон*. Чачак: Градска библиотека „Владислав Петковић Дис”, 99–104.
- Ракитић 2007: Слободан Ракитић. „Момчило Настасијевић – песник нове синтаксе” (предговор). Момчило Настасијевић, *Песме*. Београд: СКЗ, VII–XXX.
- Стаменић 2007: Славко Стаменић. „Певање о двојству или Свет између бим и бом”. У: Драган Хамовић (ур.), *Злајна Коцић, њесникиња: зборник*. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 101–110.
- Стерјопулу 2003: Елени Апостолос Стерјопулу. *Поеџика лирској циклуса*. Превео Добрило Аранитовић. Београд: Народна књига: Алфа.
- Стојановић 2010: Драган Стојановић. „Лазарет и лазур: Лазареве лесџиве Злате Коцић” (предговор). Злата Коцић, *Лазареве лесџиве*. Београд: Источник, 119–166.
- Унамуно 2006: Migel de Unamuno. *Kako se pravi roman*. Prevela Aleksandra Mančić. Beograd: Rad.

Stevan Jovićević

PAINTING THE SPIRIT: A LOOK AT THE POETIC
COLLECTION VAZDUŠNE FRESKE [ETHEREAL
FRESCOES] BY ZLATA KOCIĆ

Summary

The paper analyzes the poetic collection *Vazdušne freske* [Ethereal Frescoes] by Zlata Kocić. We focus on general features of Zlata Kocić's poetry that are evident in this collection as well. Next, we point out the distinctive elements that grant *Vazdušne freske* [Ethereal Frescoes] unique place within the Zlata Kocić's poetic ou-

vre. These elements primarily pertain to the thoughtful structuring of lyrical cycles, the use of cohesive forces such as poetic heroes, time and space, as well as consistent thematic focus on the relationship between the divine and human principles. Particular analytical attention is devoted to interpreting the collection's symbolic layers, with perhaps the most significant being the one related to the specific nature of the poetic hero and the task assigned to him.

Key words: Zlata Kocić, Creator, poetic hero, painting the spirit, creating